

گواهینامه پذیرش و چاپ مقاله

دومین همایش بین‌المللی و هفتمین همایش ملی معماری و شهر پایدار

کد: icsac2-01830138
تاریخ: ۱۴۰۱/۱۱/۲۰

2nd International and 7th National Conference on Sustainable Architecture and City

پژوهشگران گرامی

نیلوفر آبسالان، جعفر طاهری، سیده فاطمه موسوی نیا

ضمن ارج نهادن به همت والا و مشارکت علمی شما در دومین همایش بین‌المللی و هفتمین همایش ملی معماری و شهر پایدار، به تاریخ ۶ و ۷ بهمن ۱۴۰۱، بدینوسیله گواهی می‌شود، مقاله شما با عنوان

دستفروشی خیابانی، امنیت یا ناامنی اجتماعی؟

مطالعه موردی بازار چهارراه رسولی زاهدان

پس از بررسی توسط کمیته علمی همایش، مورد پذیرش قرار گرفته است.

مجموعه مقالات این همایش در پایگاه استنادی علوم جهان اسلام (ISC) نمایه خواهد شد. موفقیت روز افزون شما در عرصه دانش و پژوهش را از درگاه ایزد دانا مسئلت داریم.

دکتر حمیدرضا عظمتی
رئیس همایش

همایش معماری و شهر پایدار
دانشگاه شهید رجایی

دکتر اسماعیل ضرغامی
دبیر همایش ضرغامی

دانشگاه تربیت مدرس

شهرسازی
معماری
دانشگاه شهید رجایی

2nd International and 7th National Conference on Sustainable Architecture and City

دستفروشی خیابانی، امنیت یا ناامنی اجتماعی؟ مطالعه موردی بازار چهارراه رسولی زاهدان

نیلوفر آبسالان¹، جعفر طاهری^{2*}، سیده فاطمه موسوی نیا³

- 1- دانشجوی کارشناسی ارشد معماری، دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران
- 2- استادیار گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران
- 3- استادیار گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

Street Vending: Social Safety or Unsafety? A Case study of Rassouli Market, Zahedan

Niloufar Absalan¹, Jafar Taheri^{2*}, Seyyedeh Fatemeh Mousavinia³

- 1- Master's student in architecture, Department of Architecture, Faculty of Architecture and Urbanism, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.
- 2- Assistant Professor, Department of Architecture, Faculty of Architecture and Urbanism, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.
- 3- Assistant Professor, Department of Architecture, Faculty of Architecture and Urbanism, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

E-mail: ایمیل نویسنده مسئول

*Corresponding Author: E-mail: j.taheri@um.ac.ir

چکیده

اگرچه اقتصاد، عاملی ضروری برای دستیابی به پایداری است، اما به نظر می‌رسد که ویژگی‌های "اقتصاد غیررسمی" در برنامه‌ریزی‌های کلان شهری نادیده گرفته شده‌اند. با رشد گسترده جمعیت و شهرنشینی در ایران، سیاست‌های شهری عمدتاً بر نوسازی کالبدی ساختمان‌ها تمرکز داشته‌اند و مفهوم غیررسمی صرفاً برای ایجاد نظم مکانی و فضایی جدید، جهت ساماندهی محیط شهری در نظر گرفته شده است. این درحالیست که در بحث از پایداری، فرصت ایجاد محیطی مناسب برای حمایت از گروه‌های محروم و شاغل در بخش اقتصاد غیررسمی ضروری بنظر می‌رسد. لذا یکی از موضوعات مهم، نحوه استقرار و عواقب هم‌نشینی بخش غیررسمی اقتصادی در کنار بخش رسمی است. این پژوهش، با توجه به ضرورت احساس امنیت در محیط‌های شهری، این سوالات را مطرح می‌کند: حضور و فعالیت دستفروشان موجب ایجاد احساس امنیت یا ناامنی (برای بازاریان) است؟ چه عوامل کالبدی و اجتماعی بر شیوه استقرار دستفروشان دخالت دارند؟ با مطالعه بازار رسولی در شهر زاهدان، و جمع‌آوری داده‌ها از 100 دستفروش و 119 مغازه‌دار، یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که مغازه‌داران (مجاور) نسبت به حضور دستفروشان نظر مثبتی دارند و وجود آنها را به عنوان عاملی برای ارتقا احساس امنیت در بازار می‌شناسند. همچنین نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که تعامل کالبدی-اجتماعی میان دستفروشان و مغازه‌داران، معیشت آنان را تضمین کرده و حیات کالبدی-اجتماعی بازار را موجب می‌شود. نتایج را می‌توان راهگشایی در اجرای پروژه‌های نوسازی تجاری و کمک به تصمیم‌گیران در تخصیص منابع مناسب در سیاست‌های شهر پایدار در نظر گرفت.

واژه‌های کلیدی

محیط ساخته‌شده، پایداری اجتماعی، اقتصاد غیررسمی، دستفروشی، احساس امنیت

Abstract

Although the economy is an essential issue for obtaining sustainability, identifying the characteristics of informal economy appears to be disregarded in urban policies. In addition, informality is merely considered for creating a new spatial order to organize the urban environments. Treating informality does not mean a new spatial order to ruin informal sector workers. Instead, informal activities' rights and interests, and functions should be examined. By focusing on a sample including 100 street vendors and 119 shopkeepers in Zahedan city, this study aims to identify street vending as a source of safety or unsafety concerns. The research findings show that the shopkeepers expressed positive views towards the street vendors and appreciated their presence, causing a sense of safety. Such a positive part of street vending proposes that informality may be considered as another mode of urbanization, which is respected as ordinary for a few cities. This study contends that the rationale behind the mentioned approaches is the wrong discernment of the policymakers who conceive street vending as a deterrent in urban settings. Collective resistance in this context has arisen through the physical and social coexistence between street vendors and shopkeepers. Shopkeepers and street vendors look to local social interactions for a sense of safety and livelihood security. Practically, the results can be considered as a guide for evaluating the performance of commercial renewal projects and helping developers allocate the appropriate resources for providing sustainable urban policies.

Keywords: Built environment, Social sustainability, Informal economy, Street vending, Sense of safety.

1- مقدمه

"اقتصاد غیررسمی" که به عنوان موضوعی مرتبط با پایداری اجتماعی دانسته می‌شود (Jones et al., 2017) می‌تواند 85 درصد از کل فرصت‌های شغلی جدید را (به ویژه در کشورهای در حال توسعه) فراهم کند (Basu & Nagendra, 2020; International Labor Organization, 2002). ماهیت تاثیرپذیری از ساختار مدیریتی و خط‌مشی‌های برنامه‌ریزی، از ویژگی‌های بنیادین اقتصاد غیررسمی است. در محیط‌های شهری نمی‌توان حضور و بروز اقتصاد غیررسمی (بطور مثال دستفروشان) را نادیده گرفت و از تاثیرات اجتماعی تصمیم‌گیری‌ها، سیاست‌ها و الزامات برنامه‌ریزی شهری چشم‌پوشی کرد (Jones et al., 2017). بی‌تردید، دستفروشی، به عنوان یکی از عوامل مهم اقتصادی-اجتماعی در جامعه در نظر گرفته می‌شود. دستفروشان به دلیل ماهیت غیرقانونی کار خود، بیش از دیگران تحت‌تأثیر محیط ساخته‌شده قرار گرفته و در معرض مشکلات اجتماعی و اقتصادی فراوانی قرار دارند (Martinez & Rivera-Acevedo, 2018).

برخی از محققان، دستفروشی را منشاء مشکلات چندوجهی دانسته و به معایب آن پرداخته‌اند. از نظر آنان، دستفروشان موجب مسدود شدن محل‌های عبور، ترافیک و ایجاد مزاحمت در فضاهای عمومی می‌شوند (Wongtada, 2014; Lemessa et al., 2021). گروهی دیگر از محققان بر این باورند که دستفروشی، زیست‌پذیری اجتماعی-کالبدی در مناطق تجاری شهری معاصر را تقویت کرده، موجب ایجاد حیات اجتماعی خواهد شد. با این حال، تعداد کمی از شهرها هستند که با مدیریت محیط، پذیرای حضور دستفروشان بوده و در واقع از معیشت آنان حمایت می‌کنند (Basu & Nagendra, 2020). با توجه به اینکه در راستای دستیابی به پایداری اجتماعی، نمی‌توان به راحتی حضور دستفروشان در محیط‌های شهری را نادیده گرفت، توسعه معیارهای ارزیابی محیط، از طریق یک فرآیند مشارکتی (Nzeadibe et al., 2015) و بر اساس ادراکات این دسته از استفاده‌کنندگان، ضروری است. مطالعه حاضر به دنبال بررسی شرایط اجتماعی-کالبدی دستفروشان و بطور ویژه احساس امنیت بازاریان از حضور دستفروشان به مطالعه موردی بازار رسولی (در شهر زاهدان) می‌پردازد که به دلیل پویایی اقتصاد غیررسمی شهری در منطقه، انتخاب شده است.

2. مبانی نظری

1.1. پایداری اجتماعی در محیط‌های شهری

از نظر کمیسیون جهانی توسعه و محیط زیست¹، تعریف پایداری بر سه جنبه اقتصادی، زیست‌محیطی و برابری اجتماعی استوار است (Ruzek, 2015). مسلمان پایداری اجتماعی شهری، ارتباط مستقیم با برابری اجتماعی دارد. در واقع، برابری اجتماعی به معنای توزیع منصفانه منابع و پرهیز از شیوه‌هایی است که امکان مشارکت تمامی اعضای جامعه (از نظر سیاسی، اجتماعی و اقتصادی) محدود می‌کنند. پایداری شهری به نوعی توانمندی شهر برای حفظ دستاوردهای خود است که شامل طیف وسیعی از فرآیندها از جمله سطح مشارکت در نهادهای محلی، اعتماد، ایجاد هویت در جامعه شهری و رضایت از کیفیت محیطی می‌باشد (Dempsey et al., 2011).

به طور کلی پایداری اجتماعی در دو بعد مفهومی مورد توجه قرار گرفته است: عدالت اجتماعی که اشاره به توزیع عادلانه منابع و اجتناب از انحصار داشته و اجازه می‌دهد افراد یک جامعه به طور کامل در مسائل اجتماعی، اقتصادی و سیاسی مشارکت داشته باشند. در ارتباط با محیط ساخته‌شده، عدالت به معنای توجه به ماهیت و وسعت دسترسی به خدمات و امکانات محلی است (Dempsey, 2012: 94). پایداری اجتماعی شهری، مستلزم اقتصاد پایدار شهری است. گانس و لی در تبیین پایداری اجتماعی بر توجه به نیازهای اساسی مانند مسکن، درآمد و ظرفیت‌های فردی از جمله فرصت‌های شغلی متنوع و امکانات و برنامه‌های تفریحی-فرهنگی و اوقات فراغت مناسب، با حداقل هزینه و ظرفیت‌های اجتماعی همچون هویت، مشارکت و وجود مکان‌هایی به منظور برگزاری فعالیت‌های فرهنگی و اجتماعی در جهت توسعه

¹ WCED

سازمان‌های اجتماعی و تقویت تعادل بین آنها تأکید دارند. تین و همکارانش در سال ۲۰۰۲، پایداری اجتماعی را شامل چهار معیار اصلی عدالت اجتماعی، همبستگی اجتماعی، مشارکت و امنیت معرفی کرده‌اند؛ که مبنایی برای سازمان توسعه بین‌المللی نیز قرار گرفت (Thin, Lockhart and Yaron 2002: DFID, 2002).

حرکت از بحث‌های نظری و اغلب انتزاعی پیرامون معانی پایداری اجتماعی باید به سمت عملیاتی‌سازی در محیط‌های شهری معطوف شود. علاوه بر این، تحلیل چگونگی تفسیر پایداری اجتماعی شهری توسط بهره‌برداران و ذینفعان مختلف (Caprotti & Gong, 2017)، بخصوص در زمینه اقتصاد غیررسمی (بطور ویژه دستفروشان خیابانی) بسیار مهم است.

2.2. اقتصاد غیررسمی و دستفروشی در کشورهای در حال توسعه

"اقتصاد غیررسمی" اصطلاح گسترده‌ای است که به بسیاری از جنبه‌های اقتصاد یک کشور اشاره دارد. بخشی که مالیات یا نظارت دقیقی بر آن اعمال نشده و در تولید ناخالص ملی آن کشور لحاظ نمی‌شود (Ruzek, 2015). در تعریفی دیگر، بخش غیررسمی شامل افراد و واحدهای کوچک مقیاسی است که درگیر تولید و توزیع کالا و خدمات به شکل ابتدایی و به صورت خود اشتغالی هستند. افراد شاغل در اقتصاد غیررسمی از نظر امرار معاش به آن وابسته‌اند و تخصص، فن و سرمایه بسیار محدودی دارند (Sethuraman 1989). در همه کشورهای، کم و بیش بخشی از فعالیت‌های اقتصادی برای گریز از محدودیت‌های وضع شده در قوانین و مقررات، با به علت نوع خاص فعالیت، به طور پنهانی انجام می‌شود. انجام فعالیت‌های پنهانی به علت دور ماندن از دید سیستم ثبت اطلاعات، یا به دلیل ضعف در این سیستم است (عرب مازار یزدی، 1380). اگرچه دستفروشان به عنوان عناصر اصلی نیروی کار غیررسمی در نظر گرفته می‌شوند، ولی حق و حقوقی برای آن‌ها تعریف نشده است (Cuví, 2019). هرچند آن‌ها می‌توانند نقش فعالی در اقتصاد شهری ایفا کنند (Chauke et al., 2015).

اغلب برنامه‌ریزان و طرح‌های توسعه شهری حضور دستفروشان را به عنوان نماد توسعه‌نیافتگی یا بی‌نظمی فرض می‌کنند. از این رو، حذف دستفروشان در اولویت سیاست‌های شهری برای دستیابی به شهر مدرن قرار می‌گیرد (Bromley, 2000; Hunt, 2009). این در حالیست که به گفته هانری لوفور، حقوق مشارکت، معیشت و مکان به عنوان برخی «حق» برای تمامی شهروندان شناخته می‌شود (Boonjubun, 2017).

محققان عوامل مختلفی مانند فعالیت دستفروشان (Devlin, 2011; Roever & Skinner, 2016; Permatasari et al., 2014)، استفاده از محیط عمومی برای دستفروشی (Anjaria, 2006)، جابه جایی دستفروشان (Weng & Kim, 2011; Carrieri & Murta, 2016; Bhowmik, 2005) را مورد مطالعه قرار داده‌اند. برخی از محققان در زمینه شهرهای کشورهای در حال توسعه، نقش دستفروشان را در افزایش اشتغال نشان داده (Crossa, 2009) تأکید کرده‌اند که فعالیت‌های اقتصادی غیررسمی می‌تواند نقش بسزایی در اشتغال‌زایی داشته باشند. بنابراین، مسئله اشتغال باید در برنامه‌ریزی محیطی مورد توجه قرار گیرد. برای مثال، پیگرد قانونی دستفروشان در بو بانه در سال 2006 باعث شد صدها یا هزاران کارگر (بطور مستقیم و غیرمستقیم) بیکار شوند (Maneepong & Walsh, 2013). نباید از یاد برد که بازارچه‌های خیابانی، تعامل مستقیم مصرف‌کننده و عرضه‌کننده را (بدون نیاز به حمایت و وضع مقررات خاص) ایجاد می‌کند (Ruzek, 2015). بازارچه‌های شهری، با در دسترس قرار دادن کالاها با نرخ پایین و تامین امنیت غذایی (Roever & Skinner, 2016) از افراد کم‌درآمد حمایت می‌کنند و همچنین حمایت از صنایع کوچک را موجب می‌شوند (Turner et al., 2021).

3.2. زیست‌پذیری اجتماعی-کالبدی

برای دستفروشان، خیابان تنها یک مسیر برای نشستن و فروش نیست، بلکه محلی برای امرار معاش و امید است

(Boonjubun, 2017). زیست پذیری، که با برخی از ایده‌ها مانند رفاه، سلامت جوامع، کیفیت زندگی و پایداری همپوشانی دارد، به عنوان یک عامل حیاتی در مناطق شهری محسوب می‌شود (Norouzian-maleki et al., 2018). امروزه، تأثیر محیط ساخته‌شده بر شاخص‌های زیست اجتماعی، مانند انسجام اجتماعی، ایمنی، امنیت و حریم خصوصی مورد ارزیابی قرار گرفته است. به همین جهت، تاپسوان و همکاران (2018) فهرستی از ویژگی‌های مؤثر بر محله‌های زیست‌پذیر را تحت دسته‌های مختلف، از جمله جامعه، محیط سالم، اتصال، ایمنی محله، دسترسی و اقتصاد ارائه کرد (Tapsuwan et al., 2018) همچنین بدلند و همکاران. (2014)^۱ یازده مؤلفه شامل: آموزش، بهداشت و خدمات اجتماعی، دموکراسی محلی، انسجام اجتماعی، محیط طبیعی، مسکن، اوقات فراغت و فرهنگ، جرم و جنایت و ایمنی، فضای باز عمومی، اشتغال و درآمد، غذای محلی و سایر کالاها و حمل و نقل را به منظور ارزیابی زیست‌پذیری شهری، در فهرست یک زندگی شهری قرار داده است.

جدول ۱: تحقیق برخی از پژوهشگران بر تأثیر محیط‌های مصنوع و محیط‌های اجتماعی، بر روی دستفروشی در کشورهای در حال توسعه

نویسنده	شهر/کشور	شاخص	شاخص
لمسا، 2021	اتیوپی شرقی	محیط مصنوع	محیط اجتماعی - تأثیرات منفی: سطح تحصیلات، تعداد اعضای خانواده، جنسیت و مشکلات بازار بر شرکت در دستفروشی شبانه - تأثیرات مثبت: تجربه دستفروشی و مشارکت جامعه محلی اطمینان امنیتی شامل طرح بیمه‌ای مخصوص و حمایت مالی برای توانمندسازی دستفروشان پیشنهاد می‌شود
کاروناراتنا & جاندر، 2021	سريلانكا	موقعیت مناسب و توسعه زیرساختی	
باسو & نگندرا، 2020	حیدرآباد، هند	- دسترسی به سایه در شهرهای گرم و اهمیت درختان برای معاش - دسترسی به سایه روزانه و وسیله امرار معاش - دستفروشان خیابانی عمدتاً از ملاحظات برنامه‌ریزی اکولوژیکی شهری کنار گذاشته شده‌اند	- دسترسی به سایه در شهرهای گرم و اهمیت درختان برای معاش - دسترسی به سایه روزانه و وسیله امرار معاش - دستفروشان خیابانی عمدتاً از ملاحظات برنامه‌ریزی اکولوژیکی شهری کنار گذاشته شده‌اند
لاتا، 2019	داکا، بنگلادش		درگیری غیررسمی دستفروشان در ارتباطات اقتصادی و اجتماعی نهفته محلی با نماینده‌های کاری ایالتی
بونجوبان، 2017	بانکوک، تایلند		شیوه‌های بقای دستفروشان و اشکال مختلف دعوای خیابانی: دستفروشان در برابر مقامات محلی، در بین خود دستفروشان، و دستفروشان در برابر خلافکاران قدرتمند
ت لیتنلو، 2017	دهلی، 2017	نتایج کارهای انجام شده به طور خاص توسط اعتراضات "افقی" در جامعه و ایالت شکل می‌گیرد تا با کشمکش‌های "عمودی" جامعه ایالتی کامل شده و تداخل پیدا کند. حریفان مقامات محلی از قوانین اداری و همچنین کارهای غیر رسمی ایالتی سو استفاده می‌کنند تا تکه تکه شدن مناطق را به پیش ببرند، مناظر شهری را برای همیشه تغییر دهند و بر چشم پوشی‌ها و محکومیت‌ها ی غیر رسمی تأثیر بگذارند	فعالیت‌های سیاسی کوچک توسط ایالتی‌ها و غیر ایالتی‌ها در کارهای اداری، قضایی، سیاسی، بازار و نواحی دیگر به کار گرفته میشود تا کنترل فضای شهری را به دست آورند
باتریو، 2016	بانکوک،		- درآمد، اجاره‌ها، جریمه‌ها و قوانین با توجه به املاک تجاری

¹ Badland et al. (2014)

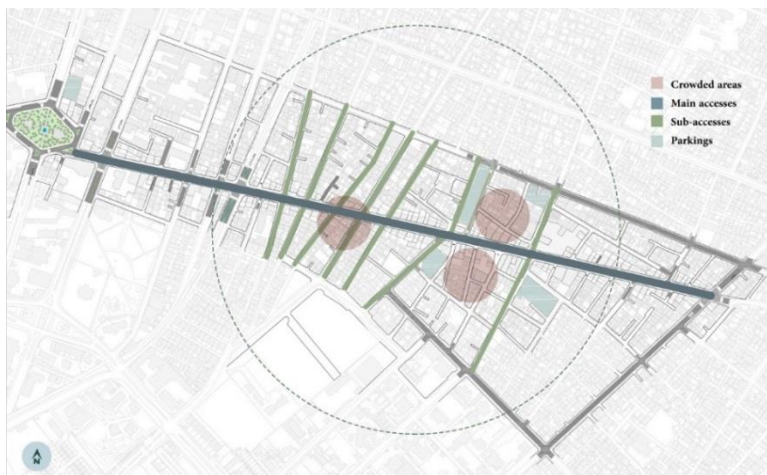
تایلند	صورت می گیرند
ام رامبا، 2015	اهمیت مکان ثابت، مشکل عمده در بین دستفروشان
مانیپونگ، 2012	شناخت پدیده دستفروشان نسل جدید - سیاستگذاران باید به دستفروشی به عنوان بخش عملی اقتصاد توجه کنند که نه تنها موقتی نیست بلکه دائمی تر هم می شود
اونبانگو، 2012	نگرش منفی مقامات محلی به دستفروشان
یاتمو، 2009	نقش زمان در ارزیابی دستفروشان به عنوان وصله ناجور توسط کاربران - به نظر میرسد حضور دستفروشان در شب کمتر غیرقابل قبول است
پیت، 2006	سرمایه گذاری های خرد و شرکتها راه حل های خوبی بر ای مشکلات مالی دستفروشان هستند
بوونیک، 2005	- فقدان امنیت امرار معاش - نگرش منفی مقامات محلی

شناسایی نقش های حیاتی که محیط در تنظیم زیست پذیری کالبدی-اجتماعی، به ویژه در بخش فروش های خیابانی بازی می کند، می تواند به رویکردهای نوآورانه از پایین به بالا برای اتخاذ سیاست های شهری مؤثرتر کمک کند (Sarkar & Bardhan, 2020). تأثیر شاخص های محیط ساخته شده بر زیست پذیری اجتماعی-کالبدی در مطالعات اخیر مورد بررسی قرار گرفت. یک رویکرد سیستماتیک برای شناسایی فهرستی از شاخص های مرتبط با روش مرتبط با دستفروشی در کشورهای در حال توسعه استفاده شد (جدول 1).

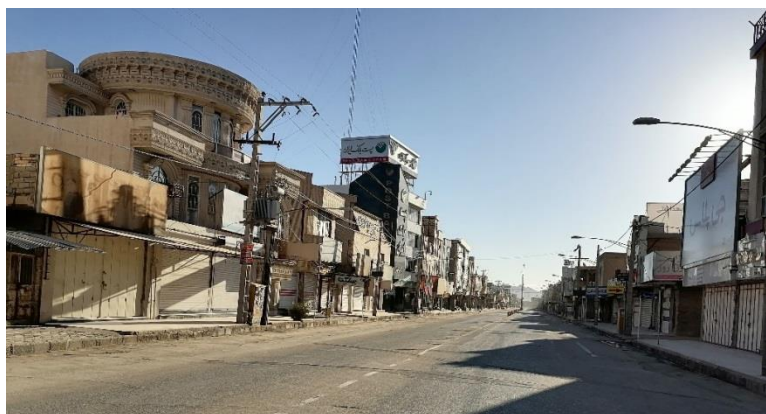
3. روش پژوهش

1.3. محدوده مطالعه

استان سیستان و بلوچستان با 180726 کیلومترمربع وسعت در جنوب شرقی کشور، دومین استان بزرگ در میان 31 استان ایران محسوب می شود. این استان، یکی از دروازه های باز کشور برای تجارت، واردات و صادرات از کشورهای همسایه از جمله پاکستان و افغانستان است. نزدیکی مرکز آن (زاهدان) به مرزهای شرقی، دسترسی آسان دستفروشان به انواع محصولات و اجناس ارزان قیمت را فراهم می کند. زاهدان به عنوان الگویی است که در آن فقر و نابرابری، موجب پیدایش بازارچه هایی برای ایجاد کار در بخش اقتصاد غیررسمی گردیده است. ظهور این گونه بازارها را می توان با کم بودن امکانات و سطح پایین تحصیلات متقاضیان کار مرتبط دانست. دستفروشی در زاهدان منبع درآمدی است که هنوز بافت سنتی خود را از دست نداده است. خیابانی که در محله ی بازار رسولی (تصویر 1) قرار گرفته، به حضور دستفروشان خیابانی مشهور و بسیار فعال و پویا است. تصاویر 2 تا 4 محیط بازار رسولی و فعالیت های فروشندگان را نشان می دهند.

تصویر ۱: راسته بازار رسولی، (منبع نگارندگان)

تصویر ۲: راسته بازار رسولی در ساعت خلوت، (منبع نگارندگان)

تصویر ۳: راسته بازار رسولی در ساعت شلوغ، (منبع نگارندگان)

2.3. داده‌ها و شرکت کنندگان

دستفروش‌های بازار رسولی به چهار گروه تقسیم‌بندی می‌شوند:

- گروه اول در کنار مغازه‌ها دستفروشی می‌کنند و بیشتر آنها به مغازه مجاورشان اجازه داده و در تمام فصول در

مکانی ثابت مستقرند.

- گروه دوم کسانی هستند که هیچ اجاره‌ای نمی‌دهند و در جنب خانه‌ها، بانک و مغازه آشنايان بساط دستفروشی دارند. آنان نیز برای امرار معاش، تمام فصول را در یک جا مستقر هستند.
- گروه سوم جای ثابتی ندارند. آنها بیشتر گاری دستی دارند و غالباً جایشان تغییر می‌کند. آنان زمانی که هوا خیلی سرد باشد به بازار نمی‌آیند. معمولاً گاری را به حیاط خانه‌های خود (که اغلب نزدیک است) می‌برند. تصاویر زیر، دستفروشان را در 4 دسته برحسب فضای موردنیاز نشان می‌دهند:
1. دستفروسانی که نیاز به فضای گردش دارند و دارای ماشین یا چهارچرخ هستند. (تصویر 4)

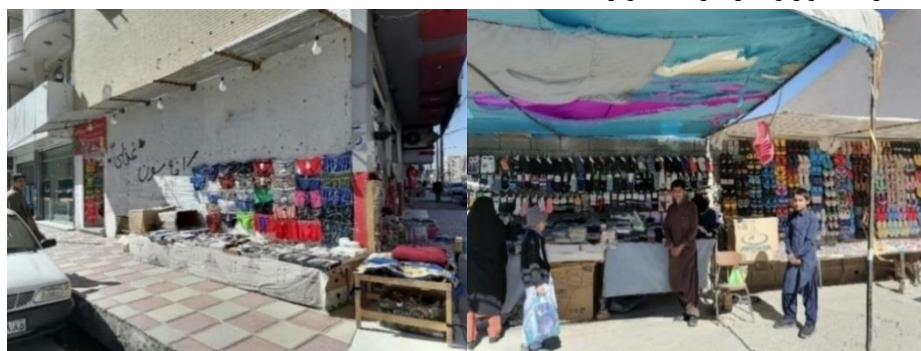
تصویر ۴: دستفروشی با ماشین و چهارچرخ، (منبع نگارندگان)

2. دستفروسانی که دارای استند هستند (تصویر 5).

تصویر ۵: دستفروشی با استند، (منبع نگارندگان)

3. دستفروسانی که نیاز به دیوار و میز دارند (تصویر 6).

تصویر ۶: دستفروشی با میز و دیوار، (منبع نگارندگان)

4. دستفروشان که روی زمین یا صندلی می‌نشینند (تصویر 7).

تصویر ۷: دستفروشی روی زمین یا صندلی، (منبع نگارندگان)

مطالعه حاضر، از ترکیب و تحلیل منابع و داده‌های متعددی شکل گرفته است؛ از جمله مشاهده مستقیم فعالیت‌های دستفروشان، گفتگو با دستفروشان و مغازه‌داران و پرکردن پرسشنامه. به دلیل مسائل فرهنگی، تمایل کمی در میان زنان برای انتخاب دستفروشی به عنوان شغل وجود دارد. از این رو، در این پژوهش، گروهی از فروشندگان (100 نفر مرد) با مکان ثابت که عضو هیچ انجمن حمایتی خاصی نیستند، انتخاب شدند. همچنین به منظور درک ماهیت روابط اجتماعی بین دستفروشان و مغازه‌داران، 119 مغازه‌دار (مجاور دستفروشان)، مورد مصاحبه قرار گرفتند.

4. یافته‌ها

به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها، از آمار توصیفی در نرم‌افزار SPSS نسخه 26 استفاده شد. پایایی ابزار پرسشنامه با آلفای کرونباخ (اندازه بدست آمده 0/703) مورد بررسی قرار گرفت. در ادامه نتایج حاصل از پرسشنامه‌ها در دو گروه دستفروشان و مغازه‌داران آمده است.

1.4.1. دستفروشان

داده‌های جمعیت‌شناختی نشان می‌دهد، اکثر دستفروشان از خانواده‌های مهاجر روستایی هستند که بدون تحصیلات لازم برای کسب شغل رسمی و برای حمایت از خانواده و فرزندان خود به شهر می‌آیند. برای اکثر این افراد، دستفروشی اولین انتخاب شغلی نیست. جدول 2 توزیع شرکت‌کنندگان را بر اساس ویژگی‌های اجتماعی و جمعیت‌شناختی نشان می‌دهد.

جدول ۲: مشخصات جمعیتی (۱۰۰ نفر) دستفروشان

متغیر	دامنه	درصد%
سن	20-25	49%
	26-35	36%
	36-45	10%
	46-55	3%
	بیشتر از 55	2%
تحصیلات	کمتر از دبیرستان	86%
	فقط دبیرستان	13%
	کارشناسی	1%
قومیت	بلوچ	26%
	سیستانی	68%
	فارس	6%
ساعات‌های کاری روزانه	2-5	9%

8-5	89٪
بیشتر از 8	2٪
بله	58٪
خیر	42٪

بیشتر دستفروشان بیش از پنج سال است که در یک مکان مشخص کار و بساط می‌کنند. انتخاب محیط، به نوع فعالیت آنها و حرکتشان در فضا و سهولت دسترسی به مشتریان بستگی دارد. دستفروشان در بازار رسولی، فضاهایی را در کنار خیابان، در کنار دیوارهای رها شده ترجیح می‌دهند که معمولاً متعلق به فروشگاه‌های مجاور و بدون بازشو و ویتترین است. اکثر پاسخ‌دهندگان (90٪) اظهار داشتند که مکان‌های فروش و بساط خود را بر اساس دیوارها انتخاب می‌کنند. برخی از فروشندگان خیابانی برای ایمن‌سازی و محافظت از کالاهای خود، به مغازه‌داران مجاور اجاره ماهانه می‌پردازند. معمولاً از دیوارها برای نمایش کالاها و جذب مشتری استفاده می‌شود که به طور مستقیم و غیرمستقیم نقش مهمی در معیشت دستفروشان دارد. دیوارها، به فروشندگان کمک می‌کنند تا محصولات اضافی را که نمی‌توان روی پیاده‌رو قرار دهند و همچنین تابلوهای قیمت و .. را روی دیوار نصب کنند و نمایش دهند (تصویر 8). دیوارها، برای ارائه اجناس دستفروشان و همچنین قرار دادن منابع روشنایی و سایبان‌ها به کار برده می‌شوند. در مورد محیط اجتماعی - کالبدی، اکثر دستفروشان (93٪) ادعا کردند که موقعیت آنها به شدت به توافق با مغازه‌داران مجاور بستگی دارد. فروشندگان از مغازه‌داران رضایت می‌گیرند که از دیوارها استفاده کنند و حتی برای گذاشتن وسایل خود در مغازه (هنگام شب) پول می‌دهند.

تصویر ۸: نقش دیوارها در تعیین قلمرو فروشندگان خیابانی، (منبع نگارندگان)

2.4. مغازه‌داران

همانطور که در جدول 3 نشان داده شده است، با 119 مغازه‌دار مصاحبه و در مورد احساس امنیت از حضور دستفروشان و تعاملات اجتماعی از آنان سوال شده است. مغازه‌داران (58.8 درصد) در مورد دستفروشان خیابانی نظر مثبتی داشتند و حضور آنها را یکی از عوامل ایجاد احساس امنیت، ارزیابی کردند. اکثر مغازه‌داران (80 درصد) معتقد بودند که حضور دستفروشان باعث رونق بازار می‌شود.

جدول ۳: پاسخ‌های مغازه‌داران (۱۱۹ نفر)

SD	SE	میانگین	به شدت موافق	موافق	بی طرف	مخالف	به شدت مخالف		
0.880	0.081	4.27	٪47.9	٪37.9	٪8.4	٪5	٪0.8	تشکیل مکان‌های دستفروشان با موافقت مغازه‌داران اطراف	توافق اجتماعی
1.054	0.097	3.99	٪37	٪39.5	٪12.6	٪7.6	٪3.4	حضور دستفروشان به عنوان عاملی برای رونق کسب و کار	
1.124	0.103	4.01	٪38.7	٪42	٪6.7	٪6.7	٪5.9	دستفروشی به عنوان منبع حس امنیت	امنیت
1.121	0.103	3.33	٪16.8	٪37.8	٪26.1	٪11.8	٪7.6	دانستن اسم دستفروشان	تعاملات اجتماعی
1.199	0.110	3.57	٪25.2	٪33.6	٪21	٪13.4	٪6.7	درخواست کمک از دستفروشان در موارد اضطراری	درون گروهی
1.199	0.110	2.31	٪5.9	٪10.9	٪23.5	٪27.7	٪31.9	بحث با دستفروشان به علت مزاحمت	

5. بحث و نتیجه‌گیری

حرکت به سوی ایده توسعه پایدار، بدون توجه به موضوع اقتصاد غیررسمی ممکن نیست. تبیین پایداری اقتصاد غیررسمی یا بررسی موفقیت یا عدم موفقیت پروژه‌های نوسازی شهری امری پیچیده تلقی می‌شود. در اینباره باید شیوه‌های جامعی برای تجزیه و تحلیل زیست‌پذیری اجتماعی-کالبدی با در نظر گرفتن ذینفعان و کاربران مختلف به کار گرفته شود. از نظر شهرسازان مدرنیست، اقتصاد غیررسمی از موانعی تلقی می‌شود که باید از بین برود. حذف دستفروشی به عنوان یک فعالیت اقتصادی غیررسمی، به هدفی برای بهبود محیط کالبدی از طریق برنامه‌های نوسازی شهری تبدیل شده است. این درحالیست که از نظر صاحب‌نظران، برخورد با دستفروشی خیابانی، فقر را از بین نمی‌برد. این پژوهش با بررسی دیدگاه‌های دستفروشان و مغازه‌داران، همزیستی کالبدی و اجتماعی میان آنان را به خوبی نشان می‌دهد، موضوعی که در پایداری یک اجتماع محلی، مهم و قابل‌تأمل است.

مسائل مربوط به همزیستی، به شدت به ادراک ذینفعان بستگی دارد. یکی از مسائل مهم برای حفظ معیشت دستفروشان، یافتن فضای مناسب است. در هر زمینه اجتماعی، دستفروشان با استفاده از تاکتیک‌های متفاوتی مکان عمومی را از آن خود می‌کنند. در بازار رسولی اقتصاد غیررسمی بر اساس یک توافق اجتماعی و گاهی اقتصادی (میان دستفروشان و مغازه‌داران) مشروعیت خود را حفظ کرده است. مقاومت جمعی در مقابل تهدیدهای بیرونی، از طریق همزیستی کالبدی و اجتماعی بین دستفروشان خیابانی و مغازه‌داران به وجود آمده است. مغازه‌داران و دستفروشان، تعاملات اجتماعی محلی را عاملی برای احساس امنیت و همچنین امنیت معیشتی می‌بینند. برخلاف برخی یافته‌ها که نشان می‌دهد حقوق دستفروشان در مکان‌های عمومی توسط همشه‌ریان، انجمن‌های محلی و سازمان‌های غیردولتی نادیده گرفته می‌شوند (e.g., Hunt, 2009; Anjaria, 2006)، در بازار رسولی سازوکار همزیستی میان فروشندگان خیابانی و مغازه‌داران قابل مشاهده است. دستفروشان جایگاه خود را بر اساس موقعیت دیوارها انتخاب می‌کنند که بعنوان یک عنصر کالبدی نقش مهمی در ایجاد پیوندهای اجتماعی دارد.

برخی از نهادها، دستفروشی را شغلی نامناسب و عامل ناامنی خیابانها توصیف می کنند (Bhowmik, 2005) و به همین منظور، با منع دستفروشی سعی می کنند تا شهرها را ایمن و تمیز نگهدارند. این روش حذف، اساسا غیرمنطقی و مشکلزا است. یافته های این تحقیق، با نتایج برخی مطالعات پیشین که حضور دستفروشان را موجب ارتقا امنیت خیابانها می دانند، همسو است (e.g., Reyes, 2013). جین جاکوبز (1961)¹ معتقد بود که فروشندگان به عنوان "چشم های خیابان" در نظر گرفته می شوند و موجب کاهش جرم می شوند. چنین نقش مثبتی از دستفروشی نشان می دهد که غیررسمی بودن ممکن است به عنوان یکی دیگر از شیوه های شهرنشینی در نظر گرفته شود که برای برخی از زمینه ها مناسب است. بنابراین در تمامی زمینه های اجتماعی و فرهنگی، نابود کردن شغل های بخش غیررسمی به معنای ایجاد نظم محیطی جدید نیست. در عوض باید حقوق و منافع فعالیت های غیررسمی و کارکرد آنها در هر زمینه فرهنگی و اجتماعی بررسی شود. این مطالعه همانند پژوهش (Lemessa et al., 2021) استدلال می کند که منطبق حذف اقتصاد غیررسمی، برداشت نادرست سیاست گذارانی است که دستفروشی خیابانی را مانعی در بافت های شهری می دانند. **نتایج نهایی پژوهش نشان می دهد که روابط موجود میان دستفروشان و مغازه داران کمک می کند تا امنیت اجتماعی بازار افزایش یابد و این ارتباط قوی بین مغازه داران و دستفروشان و پیوند بین این دو گروه، نه تنها منشا بی نظمی و مزاحمت نیست، بلکه باعث پیوند اجتماعی قوی تری در بازار می شود.**

منابع

عرب مازار یزدی، علی، (1380). اقتصاد سیاه در ایران: اندازه، علل و آثار آن در سه دهه اخیر، مجله برنامه و بودجه، شماره 62 و 63.

- Anjaria, J. (2006). Street hawkers and public space in Mumbai. *Economic and Political Weekly*, 27, 36-47.
- Badland, H., Whitzman, C., Lowe, M., Davern, M., Aye, L., Butterworth, I., Hes, D., Giles-Corti, B. (2014). Urban liveability: Emerging lessons from Australia for exploring the potential for indicators to measure the social determinants of health. *Social Science & Medicine*, 111, 64-73. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2014.04.003>.
- Basu, S., & Nagendra, H. (2020). The street as workspace: Assessing street vendors' rights to trees in Hyderabad, India. *Landscape and Urban Planning*, 199, 103818. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2020.103818>
- Bhowmik, S. K. (2005). Street vendors in Asia: A review. *Economic and Political Weekly*, 40(20-23), 2256-2264.
- Boonjubun, C. (2017). Conflicts over streets: The eviction of Bangkok street vendors. *Cities*, 70, 22-31. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2017.06.007>
- Bromley, D. W. (2008). Formalising property relations in the developing world: The wrong prescription for the wrong malady. *Land Use Policy*, 26(1), 20-27. <http://dx.doi.org/10.1016/j.landusepol.2008.02.003>
- Bromley, R. (2000). Street vending and public policy: A global review. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 20(1-2), 1-28. <http://dx.doi.org/10.1108/01443330010789052>
- Caprotti, F., & Gong, Z. (2017). Social sustainability and residents' experiences in a new Chinese eco-city. *Habitat International*, 61, 45-54. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2017.01.006>
- Carrieri, P., & Murta, I. (2011). Cleaning up the city: A study on the removal of street vendors from Downtown Belo Horizonte, Brazil. *Canadian Journal of Administrative Sciences*, 28(2), 217-225.

¹ Jane Jacobs (1961)

- Chauke, P. K., Munzhelele, R., & Maiwashe, A. (2015). Some factors impacting on street sellers' ability to generate above poverty line income in Vhembe District, South Africa: Logistic regression approach. *Journal of Social Sciences*, 44(1), 8–14. <https://doi.org/10.1080/09718923.2015.11893452>
- Crossa, V. (2009). Resisting the entrepreneurial city: Street vendors' struggle in Mexico City's historic center. *International Journal of Urban and Regional Research*, 33(1), 43–63. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-2427.2008.00823.x>
- Cuvi, J. (2019). Symbolic capital, informal labor, and postindustrial markets: the dynamics of street vending during the 2014 world cup in São Paulo. *Theory and Society*, 48, 217–238. <https://doi.org/10.1007/s11186-019-09344-6>
- Dempsey, N., Brown, C., & Bramley, G. (2012). The key to sustainable urban development in UK cities? The influence of density on social sustainability. *Progress in Planning*, 77, 89–141. <https://doi.org/10.1016/j.progress.2012.01.001>
- Devlin, R. T. (2011). 'An area that governs itself': Informality, uncertainty and the management of street vending in New York City. *Planning Theory*, 10(1), 53–65. <https://doi.org/10.1177/1473095210386070>
- Hunt, S. (2009). Citizenship's place: The state's creation of public space and street vendors' culture of informality in Bogota, Colombia. *Environment and Planning D, Society and Space*, 27(2), 331–351. <http://dx.doi.org/10.1068/d1806>
- International Labor Organization (2002). *Women and Men in the Informal Economy: A Statistical Picture*. Geneva: International Labor Organization, Employment.
- Jones, N., McGinlay, J., & Dimitrakopoulos, P. G. (2017). Improving social impact assessment of protected areas: A review of the literature and directions for future research. *Environmental Impact Assessment Review*, 64, 1-7. <https://doi.org/10.1016/j.eiar.2016.12.007>
- Lemessa, S. D., Watabaji, M. D., Yismaw M. A., & Tadesse, A. B. (2021). Evening street vending and the tragic living conditions of vendors: The case of eastern Ethiopia region. *Cities*, 108, 102947. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2020.102947>
- Maneepong, C., & Walsh, J. C. (2013). A new generation of Bangkok street vendors: Economic crisis as opportunity and threat. *Cities*, 34, 37-43. <http://dx.doi.org/10.1016/j.cities.2012.11.002>
- Martínez, L., & Rivera-Acevedo, J. D. (2018). Debt portfolios of the poor: The case of street vendors in Cali, Colombia. *Sustainable Cities and Society*, 41, 120-125. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2018.04.037>
- Norouzian-maleki, S., Bell, S., Hosseini, S., & Faizi, M. (2018). A comparison of neighbourhood liveability as perceived by two groups of residents: Tehran, Iran and Tartu, Estonia. *Urban Forestry & Urban Greening*, 35(December 2017), 8–20. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2018.08.004>
- Nzeadibe, T.C., Ajaero, C.K., Okonkwo, E.E., Okpoko, P.U., Akukwe, T.I., & Njoku-Tony, F., (2015). Integrating community perceptions and cultural diversity in social impact assessment in Nigeria. *Environmental Impact Assessment Review*, 55, 74–83. <https://doi.org/10.1016/j.eiar.2015.07.005>
- Permatasari, A., Putro, U. S. & Nuraeni, S. (2014). Strategic analysis relocating street vendor through 3d negotiation case study: street Vendor Surakarta, Indonesia. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 115, 436-443. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.02.451>
- Reyes, R.M. (2013). Crime, Street Vendors and the Historical Downtown in Post- Giuliani Mexico City. *International journal of criminology and sociology*, 2, 186-198.
- Roever, S., & Skinner, C. (2016). Street vendors and cities. *Environment and Urbanization*, 28(2), 359–374. <https://doi.org/10.1177/0956247816653898>
- Ruzek, W. (2015). The informal economy as a catalyst for sustainability. *Sustainability*, 7, 23-34. <https://doi.org/10.3390/su7010023>
- Sarkar, A., & Bardhan, R. (2020). Socio-physical liveability through socio-spatiality in low income resettlement archetypes - A case of slum rehabilitation housing in Mumbai, India. *Cities*, 105, 102840. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2020.102840>
- Sethuraman, S.U. , (1984). *The Urban Informal Sector in the Developing Countries, Employment, Poverty and Environment*, ILO, Geneva; p.17.

- Tapsuwan, S., Mathot, C., Walker, I., & Barnett, G. (2018). Preferences for sustainable, liveable and resilient neighbourhoods and homes: A case of Canberra, Australia. *Sustainable Cities and Society*, 37, 133-145. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2017.10.034>.
- Thin, N., Lockhart, C. and Yaron, G. (2002). Conceptualising Socially Sustainable Development Paper prepared for DFID and the World Bank, DFID. Mimeo.
- Turner, S., Zuberec, C., & Pham, T. (2021). Visualizing frictional encounters: Analyzing and representing street vendor strategies in Vietnam through narrative mapping. *Applied Geography*, 131, 102460. <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2021.102460>
- Turner, S., & Schoenberger, L. (2012). Street vendor livelihoods and everyday politics in Hanoi, Vietnam: The seeds of a diverse economy? *Urban Studies*, 49(5), 1027–1044. <http://dx.doi.org/10.1177/0042098011408934>
- Weng, C. Y., & Kim, A. M. (2016). The critical role of street vendor organizations in relocating street vendors into public markets: The case of Hsinchu City, Taiwan. *Journal of Policy Development and Research*, 18(1), 47–70. <https://www.jstor.org/stable/26328240>
- Wongtada, N. (2014). Street vending phenomena: A literature review and research agenda. *Thunderbird International Business Review*, 56(1), 55–75.